

Ruim baan voor dier en plant

ontsnippering

Natuur
en
Milieu

staatsbosbeheer

Het gaat nog steeds niet goed met de natuur in Nederland. Dieren kunnen zich moeilijk verplaatsen en worden aangereden, kortlevende planten sterven uit en de natuurbeleving door mensen is minder. Voornaamste oorzaak van deze problemen is de versnippering door met name verkeersinfrastructuur.

In deze visie geven Staatsbosbeheer en Stichting Natuur en Milieu aan hoe er meer bewegingsruimte kan komen voor dieren en planten. Door in 21 gebieden ontsnippering slim en efficiënt aan te pakken krijgen de natuur en haar bewoners een duwtje in de rug. Ook worden concrete aanbevelingen voor beleid gedaan.

Versnippering: wat is dat eigenlijk?

De Nederlandse natuur wordt in stukken geknipt. De leefgebieden van dieren en planten worden kleiner door wegen, kanalen en spoorwegen. De verplaatsing en verspreiding van flora en fauna wordt zo belemmerd of onmogelijk gemaakt. De variatie en vitaliteit van de natuur komt onvoldoende tot zijn recht. Versnippering is dus een belangrijke oorzaak van de achteruitgang van de natuur in Nederland.

Versnippering beperkt ook de mogelijkheden voor recreatie. Natuurgebieden worden door versnippering steeds minder toegankelijk en minder bereikbaar. Daarnaast is de belevingswaarde van kleine, opgeknipte natuurgebieden aanzienlijk minder. Ook in het waterbeheer spreekt men tegenwoordig van versnippering. Door de vele verschillende waterhoogtes zijn veel stuwen nodig die barrières vormen voor een veilige overstek. Ook planten hebben last van het opdelen van natuur en landschap. Door versnippering worden leefgebieden erg klein en komen ze bovendien verder van elkaar te liggen. In kleinere leefgebieden sterven vooral kortlevende planten snel uit. Daarnaast vestigen (nieuwe) soorten zich minder makkelijk op nieuwe plekken als de afstanden groter zijn. Voor vogels is uitwisseling en bereikbaarheid

niet het grootste probleem. Vogels ondervinden wel veel last van de verkleining van het leefgebied en worden vaker aangereden. Dit laatste komt omdat bijvoorbeeld een buizerd zijn prooi niet verlaat, ook niet als er een auto aan komt rijden.

Versnippering: hoe komt het?

Verkeersinfrastructuur vormt op veel plaatsen in Nederland een onneembare hindernis voor dieren. Dit verstoort de uitwisseling tussen gebieden en bedreigt het voortbestaan van kwetsbare soorten. Lopende soorten zijn het meest gevoelig voor versnippering, zij bewonen vaak grote tot zeer grote leefgebieden. Behalve door wegen worden leefgebieden ook doorsneden door spoorwegen en kanalen. Er zijn weliswaar minder spoor- en vaarwegen dan (snel)wegen, maar vaak worden deze gebundeld met andere infrastructuur. De barrière wordt daarmee groter en moeilijker te passeren. Ook de provinciale verkeersinfrastructuur heeft grote invloed op de landelijke omgeving. Langs deze wegen met een maximumsnelheid van 80 km/u, worden veel dieren-slachtoffers gevonden. Zowel aanleg van nieuwe infrastructuur als wijziging van bestaande infrastructuur kan grote gevolgen hebben voor ecologische relaties en recreatieve doeleinden.

*Ecoduct bij Woeste Hoeve, Gelderland.
© KINA/M. de Jonge*

Ontsnippering voor een mooi en leefbaar Nederland

Door de toename van het aantal obstakels in ons drukbevolkte land is nieuwe aandacht voor de vitaliteit van natuurgebieden van groot belang. Voor een mooi en leefbaar Nederland is een integrale, gebiedsgerichte benadering, waarbij alle relevante partijen worden betrokken, noodzakelijk. De coalitie *Nederland Natúúrlijk* (zie kader) heeft in 2001 het startsein gegeven voor een grootschalige verbetering van de natuurkwaliteit in Nederland. Onderdelen van twee programma's van *Nederland Natúúrlijk* komen in deze visie aan de orde: Ontsnippering en – meer impliciet – Grote eenheden natuur.

De essentie van ontsnippering is het uiteenrafelen van natuur en infrastructuur. Hierdoor worden grote eenheden natuur gecreëerd, zodat dieren, planten én mensen zich goed en veilig van plek naar plek kunnen begeven.

Ontsnippering betekent ook een terugkeer van ruimtelijke samenhang. Voordelen voor (bedreigde en beschermde) fauna zijn:

- Verbetering van uitwisseling tussen dieren
- Soorten kunnen zich makkelijker ergens vestigen
- Minder sterfte door aanrijding of verdrinking
- Soorten kunnen makkelijker van gebied naar gebied bewegen

Daarnaast maakt ontsnippering natuurgebieden en recreatieve voorzieningen beter bereikbaar voor mensen. Dit versterkt de lokale economie en de leefbaarheid van het platteland. Ook het functioneren van de

In de coalitie *Nederland Natúúrlijk* participeren onder meer de volgende organisaties: De ANWB, Staatsbosbeheer, Stichting Natuur en Milieu, De Unie van Waterschappen, Vereniging Natuurmonumenten, De Landschappen, Vereniging voor veldbiologie KNNV, De 12 Provinciale Milieufederaties, Wereld Natuur Fonds, Vereniging voor natuur en milieueducatie IVN, Vereniging voor Waterbedrijven (VEWIN)

Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is sterk afhankelijk van het opheffen van doorsnijdingen door infrastructuur. Ontsnipperende maatregelen in de EHS hebben een groot positief effect op de duurzaamheid van soorten en de kwaliteit van de natuurgebieden.

Initiatief en visie

Vanuit de coalitie *Nederland Natúúrlijk* hebben Staatsbosbeheer en Natuur en Milieu het initiatief genomen om het programma Ontsnippering nader uit te werken. Deze visie onderstreept nog eens het belang van een voortvarende aanpak van ontsnippering en daarmee de bijdrage die hiermee wordt geleverd aan de verbetering van de kwaliteit van de natuur in Nederland.

Visie op ontsnippering

In 2010 zijn de grootste knelpunten in Nederland op het gebied van doorsnijding en barrièrewerking opgelost. Door een gebiedsgerichte en planmatige aanpak en een goede onderlinge samenwerking zijn de verschillende beheerders van verkeersinfrastructuur en natuurgebieden erin geslaagd de knelpunten op te lossen. Daardoor functioneren de gebieden zowel voor verkeer als voor natuur en recreatie optimaal.

De leefgebieden van soorten zijn uitgebreid. Het aantal verkeersslachtoffers onder dieren is sterk afgenomen. Door de verbeterde bereikbaarheid van natuurgebieden is ook de menselijke natuurwaardebeleving vergroot. De verbetering van de kwaliteit van de Ecologische Hoofdstructuur heeft door deze aanpak een sterke impuls gekregen.

Dit is een ambitieuze visie. Om deze te realiseren, is een aantal zaken van belang. Betrokken partijen met kennis van de verschillende functies in een gebied moeten samen om de tafel zodat daadkrachtig goede resultaten kunnen worden geboekt. Er moet planmatig worden gewerkt om ook in de (verre) toekomst dieren en planten een goed leefgebied te bieden én mensen de mogelijkheid te bieden natuur te (blijven) beleven. De onlangs verschenen aanbevelingen die natuur en milieuorganisaties en bedrijfsleven hebben gedaan in de notitie 'Oplossing problemen soortenbescherming Nederland' moeten, voor zover relevant, worden meegenomen. Rijksbeleid met betrekking tot ontsnippering zoals geformuleerd in de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' zal verankerd moeten worden in de nieuwe kabinetsplannen zoals de Nota Mobiliteit en de Nota Ruimte. Tenslotte staat of valt een goed resultaat met de samenwerking tussen rijk (Meerjarenprogramma Ontsnippering (MJPO)), provincies (streekplannen) en terreinbeheerders (inrichtingsplannen). Alleen door een goede samenwerking kan ontsnippering efficiënt en vaak met besparing van kosten worden aangepakt en gerealiseerd.

Integraal en gebiedsgericht

Ontsnippering is meer dan alleen het plaatsen van een ecoduct of wildviaduct. Een integrale gebiedsgerichte aanpak is nodig, omdat er vaak veel meer moet gebeuren. Vaak moet ook de recreatieve infrastructuur worden aangepast of ontwikkeld. Bovendien kunnen ondersteunende beheersmaatregelen wenselijk zijn zoals naturomvorming, bijvoorbeeld van naaldbos naar loofbos. Om de verschillende functies binnen een bepaald gebied naast elkaar tot hun recht te laten komen is maatwerk een eerste vereiste. Alleen door goede onderlinge samenwerking met oog voor elkaars (uiteenlopende) belangen kan een goed resultaat worden verkregen waar zowel de natuur als de betrokken partijen in een bepaald gebied van profiteren.

Planmatige aanpak en samenwerking

In het verleden is door de gescheiden benadering van het grijze en groene infrastructuurnetwerk veel schade aangericht aan de natuur. Er is een inhaalslag nodig om de ecologische en recreatieve 'verkeersstromen' optimaal te laten functioneren. De ontsnipperingsinspanning moet zijn gericht op het creëren van grote eenheden natuur en het opheffen van barrières in deze eenheden. Versterken van gebieden met grote deelpopulaties levert de grootste bijdrage aan de duurzaamheid van de populaties.

Ontsnippering leidt tot minder sterfte door aanrijding.
© KINA/Fred van Wijk

Kosten besparen

Voor nieuwe en (wijzigings-)infrastructuurprojecten geldt: Voorkomen is beter dan genezen. Een integrale, planmatige aanpak betekent slim investeren. Dit houdt in dat bij nieuwbouw, reconstructie en groot onderhoud van het verkeersinfrastructuurnetwerk ook gebiedsgericht en integraal wordt gewerkt aan de ontsnippering van natuur. Op deze manier kunnen aanzienlijke kostenbesparingen worden bereikt. De meeste winst zal worden geboekt wanneer bij nieuwe plannen vanaf het begin rekening wordt gehouden met versnippering. Het aanbrengen van bijvoorbeeld een faunapassage onder een nieuw aan te leggen weg is vele malen goedkoper dan wanneer deze in een bestaande weg moet worden aangelegd. Dit vereist een nauwe samenwerking en afstemming tussen de regionale directies van Rijkswaterstaat en de verantwoordelijken voor het uitvoeringsdeel van het MJPO.

Maatregelen en middelen

De gebieden in deze visie zijn geselecteerd op basis van een in 2001 gehouden inventarisatie onder terreinbeheerders - zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de Landschappen - en onder de provinciale milieufederaties en op het overzicht van zoekgebieden dat door *Nederland Natúúrlijk* is opgesteld voor het programma 'Grote eenheden natuur'. Hieruit is een groot aantal locaties met concrete maatregelen naar voren gekomen. Het ontsnipperen van deze 21 gebieden kost ruim € 425 miljoen. Het gaat om maatregelen als ecoducten, (wild)tunnels, faunapassages, maar ook om goedkopere maatregelen zoals snelheidsbeperking, wildroosters en -rasters, wegafsluitingen en aanpassingen aan bestaande voorzieningen. Een overzicht is beschikbaar bij Natuur en Milieu of Staatsbosbeheer (zie: Meer informatie). Overigens is dit overzicht een momentopname. Gewijzigde inzichten en nieuwe plannen zullen een periodieke aanpassing nodig maken. Met deze maatregelen wordt een goede eerste stap gezet in de richting van een mooi en leefbaar Nederland. Samen met andere activiteiten kunnen we zo de kwaliteit van de natuur in Nederland op een hoog niveau krijgen én houden. Uiteraard is er meer, maar vooral structureel geld nodig om ontsnippering te kunnen blijven realiseren.

Relatie met Ecologische Hoofdstructuur (EHS)

Het in deze visie genoemde benodigde bedrag voor het ontsnipperen van de 21 prioritaire gebieden staat los van de middelen die nodig zijn voor de grondaankopen ten behoeve van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Deze grondaankopen zullen in hoog tempo door moeten gaan om de hele EHS op tijd te kunnen realiseren.

Met een vistrap kunnen vissen zich ook stroomopwaarts verplaatsen. © KINA/F. Hoogervorst

Dassentunnel © KINA/Dick Klees

ontsnipperingsgebieden

- 1 Veengebied Midden-Friesland
- 2 Drentse heidevelden
- 3 Van veen tot zee
- 4 Drentsche Aa - Hondsrug - Hunze
- 5 Vallei/stroomgebied Linde, Tjonger, Soome
- 6 Noord-oost Twente
- 7 Veluwe / IJsseldal
- 8 Achterhoek
- 9 Gelderse Poort / Rijk van Nijmegen
- 10 Vecht / Reggegebied
- 11 Duinengebied Noord-Holland
- 12 Wormer- en IJsserveld / Waterland
- 13 Oostvaardersplassen / Horsterveld
- 14 Vechtplassen / de Venen
- 15 Utrechtse Heuvelrug / Kromme Rijngebied
- 16 Groene Hart
- 17 Maasduinen / de Meinweg
- 18 Peelgebieden / Midden-Limburg
- 19 Dommeldal en Meijerij
- 20 Markdal en Breda
- 21 Zuid-Limburg

Wat vragen wij van de politiek?

Op dit moment wordt veel te weinig geld gereserveerd voor ontsnippering. Daarnaast worden kostenoverschrijdingen van projecten regelmatig opgevangen door te bezuinigen op de groene en milieumaatregelen van een project. Ook van compensatie komt in de praktijk maar weinig terecht. Staatsbosbeheer en Stichting Natuur en Milieu doen de volgende beleidsaanbevelingen.

- Stel structureel meer middelen beschikbaar voor realisatie van ontsnipperingsmaatregelen en reserveer deze middelen apart in het MIT (Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport) Voor maatregelen in de in deze visie genoemde gebieden is ruim € 425 miljoen nodig;
- Geef ontsnippering een volwaardige plaats in de Nota Mobiliteit en de Nota Ruimte;
- Neem ontsnippering op in (nieuwbouw- en reconstructie-)projecten en zorg voor (apart zichtbare) opname van benodigde middelen in projectbegrotingen;
- Bevorder de samenwerking tussen Rijkswaterstaat, regionale overheden en terreinbeheerders en waarborg afstemming van uitvoeringsplanningen (mede in het kader van onderliggend wegennet).

Meer informatie

www.natuurenmilieu.nl

Hier kunt u de ontsnipperingskaart met de gebieden en maatregelen downloaden.

Contactpersoon is Frits Backer

tel. 030 – 233 1328, e-mail: f.backer@snm.nl

www.staatsbosbeheer.nl

Hier kunt u eveneens de kaart met de gebieden en maatregelen downloaden. Ook voor regionale informatie kunt u op deze website terecht.

Contactpersoon is Franke Hoekstra

tel. 030 – 6926368, e-mail: f.hoekstra@sbb.agro.nl

Veekerende roosters zijn een efficiënte manier om groot wild te weerhouden van oversteken. © KINA/Fred van Wijk

Door een afrastering te plaatsen vóór een tunnel, wordt dieren de juiste weg gewezen. © KINA/K. Albers

Natuur
en
Milieu

Donkerstraat 17

3511 KB Utrecht NL

T. +31 (0)30 233 1328

F. +31 (0)30 233 1311

www.natuurenmilieu.nl

Postbus 1300

3970 BH Driebergen

T. +31 (0)30 692 6111

www.staatsbosbeheer.nl

September 2003

Tekst: Franke Hoekstra en Frits Backer

Eindredactie: Duco van Dijk

Vormgeving: ontwerp bureau Suggestie & illusie

Kaart: Olaf van der Sluis

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

